

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ

ИҚТИСОДИЁТ ФАКУЛЬТЕТИ

МЕХНАТ ИҚТИСОДИЁТИ ВА СОЦИОЛОГИЯСИ КАФЕДРАСИ

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИ
РИВОЖЛАНТИРИШ
СТРАТЕГИЯСИНИНГ ЯНГИ
БОСҚИЧИДА ИНСОН ОМИЛИ ВА
МАНФААТЛАРИ: ХАЛҚАРО АМАЛИЁТ
ВА ЎЗБЕКИСТОН ТАЖРИБАСИ**

ИЛМИЙ-АМАЛИЙ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ Тўплами

2019 йил 20 сентябрь

Тошкент – 2019

2-шуба. ИЖТИМОЙ СОҶАНИ РИВОЖЛАНТИРИШ, ИСЛОҲОТЛАР НАТИЖАЛАРИ ВА УЛАРНИНГ АҲОЛИ ТУРМУШ СИФАТИНИ ОШИРИШГА ТАЪСИРИ		
Умурзаков Б.Х.	Хотин-қизларни текстиль-тикув цехларига жалб этиш дастурларининг ижтимоий-иқтисодий аҳамияти.....	111
Беркинов Б. Б., Шакирова Г. А.	Оилани қўллаб-қувватлаш ва мустаҳкамлаш муаммолари.....	113
Усманов А.С.	Научный аспект исчисления фонда жизненных средств.....	115
Абдурахманова Г.Қ., Эгамбердиев М.Ф.	Кадрлар сиёсати юртишда инсон омилининг роли...	119
Карриева Я.К., Камалова Э.А., Машарипова Ш.А., Ибрагимов Ф.А.	Транспорт – как фактор в развитии мировых интеграционных процессов.....	121
Абдураманов Х.Х.	Демографик сиёсатни амалга ошириш самарадорлигини баҳолаш	125
Бобаназарова Ж.Х.	Гендер тенглиги: муаммо ва ечимлар.....	129
Шоюсупова Н.Т., Амирджанова С.С.	Меҳнат бозори мутаносиблиги ва инфратузилмаси ривожланишини таъминлаш масалалари.....	132
Акрамова Ш.Г.	Олий таълим муассасаларига қабул миқдорини белгилашнинг институционал асослари.....	136
Ирматова А.Б.	Аёллар иш билан бандлигини таъминлашда уларнинг меҳнатини интеллектуаллаштириш зарурлиги.....	139
Нурматов Д.Н., Абдурахимова О.	Аҳоли даромадларини ошириш йўллари.....	142
Абдулазизова Ў.Н.	Методические аспекты потребительского кредитования в условиях улучшения качества жизни населения.....	144
Азизтоева Ф.А.	Ҳудудларда туризм тизимининг ривожланиши.....	147
Йўлдошев Қ.Р.	Улгуржи савдо хизматларини ривожлантириш орқали аҳоли турмуш даражасини ошириш йўллари	150
Қорабоев Н.П.	Меҳнат ресурсларининг норасмий секторда иш билан бандлигининг ижтимоий-иқтисодий хусусиятлари.....	152
Хусанов М.С.	Ўзбекистонда транспорт хизматларининг ривожланиши.....	155
Abduramanov X.X., Gulmurodov K.A.	O'zbekistonda tashkillashtirilgan migratsiya jarayonlarini tahlili.....	158
Жўраева Ш.У.	Корхонада ходимларнинг меҳнат мотивациясини кучайтиришнинг ижтимоий-иқтисодий	

камситувчи салоҳият, ходимларнинг ташкилот ва ўз-ўзини ҳимоя қилиш имкониятларига путур этказди, бу Ўзбекистонда фуқаролик жамиятининг ривожланиш истиқболларига салбий таъсир кўрсатади.

Ўзбекистоннинг меҳнат бозорида норасмий иш билан бандлик даражаси қандай пасайиши мумкин?

Фикримизча, янги методологик ёндашувлар билан жорий бюджет муаммоларини биров бошқача тарзда ҳал қилиниши керак. Шундай қилиб, халқаро меҳнат ташкилоти норасмий иқтисодиётни ва унда қўлланилаётган кўплаб синфларни тан олишни эълон қилади ва норасмий ҳуқуқий муносабатлар кўплаб мамлакатларнинг расмий секторида ҳам кенгайиб бораётганини таъкидлайди. Шартномасиз ишга олиш муаммоси кўп қатламли бўлиб, фақат меҳнат бозорини тартибга солиш институтларининг номукамаллигига камайтирилмайди ва уни ҳал қилиш учун ёндашувларнинг етарли мураккаблигини талаб қилади.

Ўзбекистон меҳнат бозорида норасмий иш билан бандликни камайтириш йўллари орасида расмий иш ўринлари сонини кўпайтириш, тадбиркорлик соҳасини расмий секторга ўтишини рағбатлантириш ва бизнесни легаллаштиришга, айниқса, энг кичик ва микробизнес соҳасида ҳар томонлама рағбатлантириш, мажбурий ва ортиқча иш ҳақи расмийлаштириш уринишларидан воз кечиш, ижтимоий-меҳнат соҳасини тартибга солиш сифатини ва бизнеснинг ишлаш шароитларини яхшилаш. Шу билан бирга, ижтимоий меҳнат муносабатларининг барча иштирокчилари учун норасмийлик билан боғлиқ фойда ва йўқотишлар мувозанатини баҳолашга алоҳида эътибор қаратиш лозим.

М.С. Хусанов,
ТДИУ

ЎЗБЕКИСТОНДА ТРАНСПОРТ ХИЗМАТЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ

Сўнгги йилларда Ўзбекистон иқтисодиёти ва аҳолисига автотранспорт хизмати кўрсатишни яхшилаш бўйича улкан ишлар амалга оширилди. Йўловчи ташиш йўналишлари тармоғи кўлами 1,4 бараварга ортди, республика бўйича 117 та йўловчи автовокзали ва автостанцияси фаолият юритмоқда.

Мамлакатимиз автомобиль транспорти хизматини янада ривожлантириш бўйича Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев томонидан 2018 йил 6 мартда ПҚ-3589-сонли “Автомобиль транспортини бошқариш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори имзоланди.

Ҳаракатдаги таркибни замонавий, қулай автобуслар, микроавтобуслар, юк автомобиллари билан янгилаш, йўналишларни оқилона ташкил этиш ва кенгайтириш, ташишлар хавфсизлиги чораларини кучайтириш ҳисобига аҳолининг автомобиль ташишларига эҳтиёжини имкон қадар тўлақонли таъминлаш автомобиль транспортини ривожлантиришнинг асосий йўналишидир.

Хизматлар соҳаси корхоналар, ташкилотлар ҳамда жисмоний шахслар томонидан кўрсатиладиган турли хизмат турларини такрор ишлаб чиқаришни ўз ичига олган жамланма соҳа ҳисобланади. Бошқача айтганда, хизматлар соҳаси тижорат, касбий ва маиший хизматларни кўрсатишга ихтисослашган мамлакат иқтисодиёти тармоғи ҳисобланади.

Транспорт хизматлари катта таъсир кўрсатувчи ва жуда муҳим бир хизмат тури ҳисобланади. Улар 2016-2020 йилларга белгиланган “Хизматлар соҳасини ривожлантириш дастури”га мувофиқ Ўзбекистонда хизматлар соҳасини ривожлантириш мониторингини асосий индикаторларидан бири ҳисобланади.

Амалдаги нархларда транспорт фаолияти бўйича бозор хизматлари кўрсатиш ташишдан ҳамда транспорт турлари бўйича транспорт фаолиятини амалга ошириш билан боғлиқ бўлган бошқа фаолиятдан (юклаш ва тушириш, транспорт-экспедиторлик хизматлари ва бошқалар) тушган тушум суммаси сифатида аниқланади. Автомобиль транспортида юкларни ташиш бўйича бозор хизматлари ҳажмига ўз эҳтиёжлари учун (масалан, ўз маҳсулотларини (товарларини) ўзининг чакана савдо тармоғига, ички хўжалик, ички завод, ички объект ва шунга ўхшаш) етказиб бериш бўйича хизматлар ҳажми қўшилмайди.

Транспорт хизматлари транспортнинг барча турларида юк ва йўловчиларни ташиш фаолияти ҳамда ташиш учун ёрдамчи хизмат турлари, шу жумладан логистика хизматларини ўз ичига олади.

Логистика иқтисодий субъектлар ўртасида товарлар, хизматлар ва ахборот алмашинуви билан боғлиқ фаолият тури ҳисобланади. Логистик функцияларга буюртмани қайта ишлаш, материаллар оқимини шакллантириш, маҳсулотларни йиғиш, қадоқлаш, ташиш ва сақлаш жараёнлари киради.

Республикада транспорт хизматларига бўлган катта талаб транспорт ташкилот ва корхоналари сони ошишини таъминлайди.

Транспорт хизматларининг янада юқори ўсиши талаб ва таклиф мувозанатига боғлиқ. Мутахассисларнинг фикрига кўра, макроиқтисодиётда хизматларнинг ўсиши нефть нархининг кўтарилиши ва миллий валютанинг мустаҳкамланишига боғлиқдир. Таркибий ислохотларнинг бўлиш ва бўлмаслигига қарамай, инқироз узлуксиз равишда давом этиши мумкин эмас. Барибир, цикл ўсиш йўналишида бўлади. Ушбу икки кўрсаткич бўйича ялпи ички маҳсулот ва аҳоли харид қобилиятининг тарихий боғлиқлиги мавжуд. Фақатгина тўхтатувчи ҳолат бозорнинг мавсумий омилга боғлиқлигидир.

Баҳор фаслида транспорт хизматлари нархи ошиши кузатилади. Ёз фаслида эса транспорт ташкилотларининг хизматларига талаб ортиб боради ва шунинг учун ташиш нархларининг сезиларли даражада ошишига тайёр туриш зарур.

Қиш фаслининг ўзига хос хусусияти шундаки, ташиш қиймати умумий шароитда нисбатан барқарор бўлиб қолади. Бу, биринчи навбатда, ташиш ҳажмининг сезиларли даражада пасайишига боғлиқ.

Транспорт хизматлари нархлари кўтарилишининг яна бир муҳим сабаби транспорт ташкилотлари харажатларининг ошиши, яъни бензин, дизель ва

ёқилғи мойлаш махсулотлари нархларининг, транспорт воситаларини таъмирлаш хизмати баҳосининг ошиши, қўшимча солиқлар ва йиғимларга боғлиқ.

Транспортда мавжуд бўлган юк ва йўловчи тарифлари уларнинг даромадларини шакллантириш учун асос бўлиб хизмат қилади. Шунингдек, ташиш фаолиятида иқтисодиёт ва аҳоли харажатларини белгилаб беради.

Автомобиль транспортида тариф тўлови миқдори қуйидаги омилларга боғлиқ:

- ◆ ташиш масофаси;
- ◆ юк оғирлиги;
- ◆ юк ҳажмининг оғирлиги, бу автомобилнинг юк кўтариш қобилиятларидан фойдаланиш имкониятини тавсифлайди;
- ◆ автомобиль юк кўтариш қобилияти;
- ◆ умумий босиб ўтилган йўл;
- ◆ автомобиль фойдаланиш вақти;
- ◆ автомобиль тури;
- ◆ ташиш амалга ошириладиган ҳудуд, шунингдек, бошқа бир қатор омиллар.

Автомобиль транспортида юкларни ташишда ҳамма тарифларнинг барча омиллари ҳисобга олинмайди, улардан фақатгина маълум бир ташиш шароитидаги энг муҳим омиллар ҳисобга олинади. Масалан, ишбай тарифларга мувофиқ ташиш қийматларини ҳисоблаш учун ташиш масофаси, юк массаси ва унинг синфини эътиборга олиш керак, бу автомобилнинг юк кўтариш қобилиятидан фойдаланиш даражасини тавсифлайди. Юк автомобилларидан вақтинча фойдаланиш учун тарифни ҳисоблашда автомобилнинг юк кўтариш қобилияти, ундан фойдаланиш вақти ва умумий босиб ўтилган йўл ҳисобга олинади.

Барча ҳолатларда автомобилдан фойдаланиш учун тўлов миқдори ташишнинг амалга ошириладиган ҳудудига боғлиқ. Бу ҳудудлар бўйича юк ташиш таннархининг даражасидаги қатъий тафовутлар билан боғлиқ.

2017 йилда автомобиль транспортида кўрсатилган транспорт хизматлари ҳажми 20,2 трлн. сўмга тенг бўлди. Автомобиль транспорти томонидан кўрсатилган транспорт хизматлари умумий ҳажмида йўловчи ташиш хизматлари 70,8 %ни ташкил қилади.

2018 йил билан таққослаганда, ҳаво транспорти томонидан кўрсатилган транспорт хизматлари ҳажми 1,4 трлн. сўмга ошиб, 3,2 трлн. сўмга тенг бўлди. Ушбу хизматлар ҳажми 2016 йилга нисбатан 30,3 %га ошди.

2017 йилда қувурлар орқали юк ташиш хизматларини кўрсатувчи корхона ва ташкилотлар томонидан 5,5 трлн. сўмлик хизматлар кўрсатилди.

Транспорт хизматлари соҳасида инновацион технологиялардан фойдаланиш кўрсатилаётган бозор транспорти хизматларига талаб ва сифатни ошириши мумкин.

Ахборот-коммуникация хизматларини жорий этиш транспорт соҳасида электрон тижоратни ривожлантириш, кузатувлар учун турли ахборот

дастурларининг пайдо бўлиши, транспортлар, хусусан, автомобилларни чақиришга ёрдам беради.

Яқин йилларда Ўзбекистонда автомобиль транспортида юкларни ташиш бўйича хизматларга буюртма бериш учун махсус мобил иловалар пайдо бўлади. Бугунги кунда буюмларни янги уйга кўчириш ёки пианино, музлаткич ва кўлдан сотиб олинган бошқа жиҳозлар ёки мебелларни ташиш учун ўрта ва кичик ҳажмли юк машиналарини қидириш жиддий молиявий йўқотишларга олиб келмоқда. Бунинг сабаби шундаки, бозорда бундай товарларни ташиш учун деярли ҳеч қандай ихтисослашган ташкилотлар мавжуд эмас ва рақобат етишмаслиги сабабли ишлаётганлари ҳам аллақачон юқори нархларни белгилаб олган.

Шубҳасиз, янги дастурнинг пайдо бўлиши транспорт хизматларини ривожлантиришни рағбатлантиришга ёрдам беради ва бу хизматни янада таракқий этган ҳолда амалга оширади.

Мамалакатимизнинг бошқа давлатлар билан иқтисодий ва маданий ҳамкорлиги, мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий муаммоларини ҳал этишда иқтисодий тизимни мустаҳкамлаш ва ривожлантириш учун транспорт хизматлари кўрсатилиши жуда муҳимдир.

**Prof. X.X. Abduramanov,
K.A. Gulmurodov,
TDIU**

O'ZBEKISTONDA TASHKILLASHTIRILGAN MIGRATSIYA JARAYONLARINING TAHLILI

Jamiyatning eng katta boyligi – inson, deb e'tirof etilgan bo'lib, uning rivojlanish maqsadi ham fuqarolarning yashash joyini, hayot tarzini erkin tanlashini ta'minlashdan iborat bo'lib bormoqda. Yurtboshimiz Sh.M.Mirziyoyev: "O'zbekiston millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglik sohasida o'z an'analariga doimo sodiq bo'lib, bu yo'ldan hech qachon og'ishmasdan ilgari boradi"⁸⁴ – deb ta'kidlagan.

Jamiyat hayotida keyingi yillarda ro'y bergan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar ko'pgina amaliy va nazariy muammolarni, shu jumladan, samarali aholi migratsiyasi siyosatini ilmiy asosda ishlab chiqishning naqadar muhim va dolzarb ekanligini ko'rsatmoqda. 2019-yil 2-may kuni Bandlik va mehnat munosabatlari vaziri Sherzod Kudbiyev hamda BAA Inson resurslari va amirlashtirish vaziri Nosir bin Tani al-Xamli bilan uchrashdi. Forumda Birlashgan Arab Amirligidan 14 ta salohiyatli ish beruvchi, rekruting va outsorsing kompaniyalar va O'zbekistondagi 50 dan ortiq Xususiy bandlik agentliklari ishtirok etgan bo'lib, kunning ikkinchi yarmida o'zaro hamkorlik masalalari keng muhokama qilindi. Uchrashuvda tashkillashtirilgan tartibda mehnat migratsiyasi masalalari o'rganildi⁸⁵.

Jahon mamlakatlarida aholi tarkibi va joylashuviga migratsiyalar katta ta'sir ko'rsatadi. Migratsiya (lotincha migratio – "ko'chish") aholining bir hududdan boshqa hududga doimiy yoki vaqtincha muddatga ko'chishi. Bitta manzilgoh ichidagi

⁸⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2018-y. 28-dekabr.

⁸⁵ <https://sptnkne.ws/myJb> - Jahon yangiliklar rasmiy sayti.